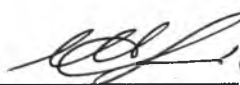

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

 С.Л. Шпарло

26.09 2022

Рэгістрацыйны № ВД-368/эвуч.

ТРАДЫЦЫЙНАЯ СВЯТОЧНАЯ КУЛЬТУРА

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці 1-17 01 05 Рэжысура свят (па напрамках)*

Вучэбная праграма складзена на падставе:

вучэбных планаў установы вышэйшай адукацыі па напрамках спецыяльнасці: 1-17 01 05-01 Рэжысура свят (народныя), рэгістрацыйны № С17-1-28/21уч. ад 22.07.2021, Рэжысура свят (тэатралізаваныя), рэгістрацыйны № С17-1-17/21уч. ад 22.07.2021;

на падставе адукацыйнага стандарту вышэйшай адукацыі, зацверджанага пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 12.04.2022 №78 па спецыяльнасці 1-17 01 05 Рэжысура свят (па напрамках).

СКЛАДАЛЬНІК

А. В. Катовіч, старшы выкладчык кафедры рэжысуры ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Л.С.Кажухоўская, прарэктар па міжнароднай і навукова-метадычнай рабоце Дзяржаўнай установы адукацыі «Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы», кандыдат культуралогіі;

А.І.Смолік, загадчык кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», доктар культуралогіі, прафесар;

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай рэжысуры ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № 10 ад 27.05.2022);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № 5 ад 15.06.2022)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна «Традыцыйная святочная культура» – адна са спецыяльных дысцыплін пры падрыхтоўцы высокакваліфікаваных спецыялістаў у галіне святочнай культуры і з’яўляецца адной з вучэбных дысцыплін, якія ўваходзяць ў модуль «Святочная культура Беларусі».

Змест дысцыпліны пабудаваны ў логіцы непасрэднай сувязі з вывучэннем такіх спецыяльных дысцыплін, як «Гісторыя свят», «Сучасная святочная культура Беларусі», «Сучасныя формы святочнай культуры», «Асновы мастацкага афармлення свят і відовішчаў», «Рэжысура фальклорных прадстаўленняў», «Рэжысура тэатралізаваных прадстаўленняў і свят», «Музычна-шумавое вырашэнне свят» і інш. Выкладанне дысцыпліны ва ўзаемасувязі з іншымі дазваляе ў поўнай меры сфарміраваць у студэнтаў спецыялізаваную кампетэнцыю: Ствараць сучасныя святы з улікам пераемнасці культурных і гістарычных традыцый Беларусі.

Кампетэнцыя, якая павінна быць сфарміравана ў студэнтаў пасля вывучэння вучэбнай дысцыпліны, патрабуе засваення паняццяў: «рытуальна-абрадавы комплекс», «святочна-абрадавая падзея», «каляндарная абраднасць», «сямейна-родавая абраднасць», «міфалагічныя вытокі абрада», «час і месца дзеяння», «персанажы свята», «сімволіка абрадавых дзеянняў і атрыбутаў, абрадавых страў і адзення» і інш.

Мэта выкладання вучэбнай дысцыпліны «Традыцыйная святочная культура» – вывучэнне генезісу, структурна-функцыянальных аспектаў і рэгіянальных асаблівасцей рытуальна-абрадавых практык каляндарнай і сямейна-родавай накіраванасці беларускага народа.

Задачы вучэбнай дысцыпліны:

- раскрыць генетычныя вытокі традыцыйных рытуальна-абрадавых практык беларускага народа, паказаць іх цесную ўзаемасувязь з касмаганічнымі міфамі;

- вызначыць структурна-функцыянальныя аспекты фарміравання рытуальна-абрадавых практык сакральнага календара этнасу;

- паказаць асаблівасці існавання беларускіх сямейна-родавых рытуальна-абрадавых комплексаў і вызначыць перспектывы іх актуалізацыі ў працэсе развіцця грамадства на сучасным этапе;

- раскрыць гісторыка-культурную лакалізацыю традыцыйных рытуальна-абрадавых практык беларусаў;

- вызначыць духоўна-эстэтычны патэнцыял традыцыйных рытуальна-абрадавых практык у працэсе фарміравання сучаснай святочнай культуры Беларусі.

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны студэнт павінен:

ведаць:

вытокі ўзнікнення і фарміравання святаў беларускай традыцыйнай культуры; сістэматызацыю святаў і абрадаў сямейна-родавай накіраванасці і гадавога цыкла па адпаведных каляндарных сегментах;

асаблівасці структуры рытуальна-абрадавага комплексу і, адпаведна, ролі і

месца кожнай складовай гэтай сістэмы ў дачыненні да свят і абрадаў каляндарнай і сямейна-родавай накіраванасці; сімволіку і семантыку абрадаў і свят беларускай традыцыйнай культуры;

умець:

– аналізаваць рытуальна-абрадавыя комплексы традыцыйнай святочнай культуры з пазіцый іх гісторыі развіцця, сімволікі, семантыкі;

– тлумачыць сэнс абрадавых падзей і ролю іх удзельнікаў, выкарыстанне абрадавых атрыбутаў, рытуальнага адзення, страў і г.д.

– вылучаць агульнанацыянальныя, рэгіянальныя і лакальныя асаблівасці рытуальна-абрадавых комплексаў беларускай традыцыйнай культуры пры падрыхтоўцы, арганізацыі і правядзення святаў народнага календара ў адпаведнасці з асаблівасцямі іх бытавання.

– адрозніваць традыцыйныя кампаненты абрадаў ад сучасных іншакультурных запазычанасцяў і інавацый урбанізаванага асяроддзя.

валодаць:

– навыкамі карыстання навуковай і даведачнай літаратурай для стварэння ўласнай базы даных аб святах і абрадах беларускай традыцыйнай культуры;

– метадыкай раскрыцця кожнай складовай рытуальна-абрадавага комплекса свята або абраду каляндарнай і сямейна-родавай накіраванасці.

Падчас засваення дысцыпліны «Традыцыйная святочная культура» прапаноўваецца шэраг метадычных рэкамендацый, якія дазваляць студэнту скласці падрабязную структуру асноўных свят і абраў беларускага народнага календара і сямейна-родавай абраднасці, якую можна будзе даволі паспяхова выкарыстоўваць у сваёй практычнай дзейнасці.

На засваенне вучэбнай дысцыпліны «Традыцыйная святочная культура», дасягненне пастаўленай мэты і вырашэння задач прадугледжана 130 гадзін, з іх аўдыторных – 78: лекцыі – 50, практычныя заняткі – 14, семінарскія заняткі – 10 гадзін, індывідуальныя заняткі – 4. Рэкамендуемая форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

Працаемкасць вучэбнай дысцыпліны складае 3 заліковыя адзінкі.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны. Міфапаэтычная карціна свету ў сістэме традыцыйных уяўленняў беларусаў

Прадмет, мэта і задачы вучэбнай дысцыпліны «Традыцыйная святочная культура» – адной са спецыяльных дысцыплін пры падрыхтоўцы высокакваліфікаваных спецыялістаў у галіне святочнай культуры. Роль міфаў, культўаў, магіі, вераванняў, рэлігіі на фарміраванне свят і абрадаў беларускай традыцыйнай культуры. Класіфікацыя свят і абрадаў. Гістарычныя, фальклорна-этнаграфічныя, літаратурныя і архіўныя крыніцы вывучэння дысцыпліны. Сувязь дысцыпліны з міфалогіяй, фальклорам, этнаграфіяй, культуралогіяй і рэлігіязнаўствам.

Трохузроўневая мадэль міфапаэтычнай карціны свету беларусаў. Прасторава-часавы кантынуум традыцыйнай карціны свету. Гарызонт Паднябесся як ўвасабленне Вечнасці і месцазнаходжання вярхоўных багоў. Хтанічны свет і беларуская дэманалогія. Гарызонт зямной быццёнасці як сфера жыццядзейнасці чалавека. Паданні і легенды аб стварэнні свету. Дуальная мадэль акта першастварэння. Рытуал як камунікацыйны калідор стасункаў паміж рознымі сферамі міфапаэтычнай карціны свету. Цыклічная аснова фарміравання сакральнага календара беларусаў. Хрысціянская канцэпцыя разумення часу – лінейнае разгортванне. Суаднесенасць гарызантальных (прасторавых) і вертыкальных (часавых) каардынат ў міфапаэтычнай карціне свету. Мадэліруючая аснова бінарных апазіцый у беларускай касмалогіі: космас – хаос, жыццё – смерць, верх – ніз, правае – левае, мужчынскае – жаночае, дабро – зло, маё – чужое.

Раздзел I. Беларускі традыцыйны каляндар: прынцып структуравання, семантыка і сімволіка рытуальна- абрадавых комплексаў, тэндэнцыі развіцця

Тэма 1. Структура традыцыйнага календара беларусаў. Тэорыя каляндарных сегментаў. Універсальная структура рытуальна-абрадавага комплексу

Тэорыя каляндарных сегментаў як пошук інавацыйнага падыходу да разумення структуры традыцыйнага календара. Рытуал як стабілізуючы пачатак. Традыцыя – свяшчэнны закон продкаў. Праблема міжфазавых пераходаў. Мадэліраванне новай рэчаіснасці. Феномен беларускай ментальнасці: Гармонія ў кантэксце этнанацыянальнай і міжканфесіянальнай разнастайнасці. Фундаментальны і нясучы “стрыжань” беларускага народнага календара – святы у гонар бога Сонца.

Структура рытуальна-абрадавага комплексу, яе асноўныя складовыя. Назва народнага календара (рэгіянальныя варыянты) і хрысціянскага календара. Міфалагічныя вытокі (для святаў народнага календара). Гісторыя

хрысціянства (для святаў хрысціянскага календара). Час правядзення. Прымеркаванасць правядзення святочнага абраду да руху Сонца, пары года, фазы Месяца, дня тыдня або ўніверсальнага рытму жыцця. Даты календара згодна канфесійных прыналежнасці або іншых сувязей. Месца правядзення абраду (сімвалічныя прыродна-ландшафтныя мясціны; сімвалічныя “памежныя” мясціны; месцы, звязаныя з працай чалавека або яго існаваннем). Неабходныя рытуальныя персанажы. Абавязковае рытуальнае адзенне і рытуальныя атрыбуты. Умова наяўнасці рытуальнай ежы. Рытуальныя дзеянні падчас выканання абраду. Рытуальныя словы: песні – гімны; велічальныя песні; пажаданні, загуканні; заклінанні; галашэнні; праклёны; дражнілкі; лічылкі; замовы; малітвы. Рытуальныя танцы і тэатралізаваныя ігрышчы. Варажба: прадказанне будучага: ураджаю, стану гаспадаркі, сямейнага становішча і г.д. Назіранні за станам надвор’я.

**Тэма 2. Каляндарны сегмент беларускіх народных зімовых свят:
Каляды (Першая куцця – Раство Хрыстова, Другая куцця – Васільеў
вечар, Трэцяя куцця – Вадохрышча); Грамніцы – Стрэчанне**

Каляндарны сегмент зімовых святаў: асноўныя святы гэтага цыкла, прыродазнаўчыя і гістарычныя абумоўленасці іх існавання.

Каляды: сімвалічная мяжа паміж старым і новым годам. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Прымеркаванасць свята да дня зімовага сонцастаяння. Міфалагічныя вытокі: ушанаванне бога Сонца. Піліпаўскі пост напярэдадні свята.

Першая (Посная, Бедная, Вялікая, Галодная) куцця. Першая святочная вячэра. Прынцып “еднасці”. Сімволіка рытуальнай ежы – “куцці”. Калядаванне: вызначэнне кола калядоўшчыкаў; рытуальнае пераапраанне; абход двароў, віншаванні-пажаданні, праклёны. Рытуальныя “выключэнні”. Калядныя вечары: абрадавае ігрышча “*Жаніцьба Цярэшкі*”; калядныя варажбы. *Раство Хрыстова*: час ўзнікнення свята ў гісторыі хрысціянства, біблейская гісторыя аб нараджэнні Ісуса Хрыста. Віфліемская зорка.

Другая (Шчодрая, Багатая, Тоўстая) куцця, Шчадрэц, Шчадруха, Агатуха, Малання. Абрады “*Засеўкі*”, “*Шчадраванне*” як сімвалізацыя Новага (старога) году. Другая святочная вячэра. Навагоднія варажбы. Прыкметы першага дня Новага года. *Васільеў дзень (Васілліе)* – свята ў гонар хрысціянскага святога Васіля Кесарыйскага. З гісторыі хрысціянства: вобразы святога Васілія, Святой Агаты, святой Меланні. Сімволіка “кесарыйскага” парася.

Трэцяя (Вадапосная, Галодная) куцця. Трэцяя святочная вячэра. Заклучныя калядныя варажбы. *Вадохрышча (Вадапосце, Вадзянуха, Кішчэнне)*. Біблейскае хрышчэнне Ісуса Хрыста. Цудадзейныя магчымасці хрышчэнскай вады.

Правады *Калядаў*. Абрад “*Цягнуць Каляду на дуба*”.

Грамніцы, Грамнічнік – паварот да новага жыцця. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Міфалагічныя вытокі: вобраз бога Пяруна або

Грамаўніка. Грамнічная свечка – абярэг чалавека і яго жылга. Абход вёскі, падвор’я і хаты. “Выпальванне” крыжоў і “прысмальванне” валасоў усіх дамачадцаў і поўсці хатняй жывёлы. *Стрэчанне (Устрэчанне, Сраценне)*. Гісторыя 40-дзённага тэрміну жыцця Ісуса Хрыста.

Тэма 3. Каляндарны сегмент беларускіх народных веснавых рухомых свят: Масленіца – Мясануст; Вербніца; Чысты чацвер; Вялікдзень – Пасха; Радаўніца; “Ваджэнне стралы” – Ушэсце; Зялёныя святкі – Тройца; Русальны тыдзень – Духаў дзень

Паняцці «рухомыя» і «нерухомыя святы». Уплыў хрысціянскай Пасхаліі на структуру народнага календара. Каляндарны сегмент веснавых рухомых свят. Асноўныя святы гэтага цыклу, прыродазнаўчая і гістарычная абумоўленасць іх існавання.

Масленіца – Мясануст. Структура і геаграфічная лакалізацыя рытуальна-абрадавага комплексу. *Масленіца* як свята сустрэчы Новага года. Уплыў гістарычных рэалій на змест і час масленічных святкаванняў. Царкоўная назва свата: *Сырная сядміца, Мясануст*. Масленічны тыдзень: штодзённая паслядоўнасць святочных падзей. Асноўныя абрадавыя стравы: масла і сыр. Бліны – сімвал сонца і даніна продкам.

Абрады сямейна-родавай накіраванасці: першыя масленічныя віншаванні наважонам; абходы двароў. Абрады “*Падушкі трэсці*” і “*Масленічныя калодкі*”. Узрост сталасці і рытуальныя «выключэнні». Масленічныя гасцяванні: ушанаванне багіні Берагіні (бабкі-павітухі); узаеманаведванні кумоў, сватоў; шанаванне пастухоў; міжродавыя і міжсуседскія гасцяванні.

Беларускі карнавал: маскі і маскаванне, пераапрапанне. Абрадавы час мадэлявання будучыні. Галоўныя персанажы карнавалу: “*Татарскае нашэсце*” або “*Цыганская завіруха*”. “*Антысвет*” карнавальных відовішчаў: “пахавальныя” ігрышчы. Масленічныя гулянні: катанні з гор, “рысталішчы”, “прызы” або катанне на конях.

Развітальны дзень: сімвалізацыя масленічнага вогнішча; вызначальная роля папараць-кветкі. Масленічнае вогнішча як сродак духоўнага ачышчэння: спальванне саламянага чучала. Даравальная, прашчоная нядзеля. Абрад “даравання”.

Вербніца. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Сімволіка вярбы ў традыцыйнай культуры славян і хрысціянскай культуры. “Не я б’ю, вярба б’е...” – рытуальна-магічныя абрады *Вербнай нядзелі*. Змест і часавая прымеркаванасць царкоўнага свята “*Уваход Гасподзень у Іерусалім*”.

“*Белы тыдзень*” – час вялікіх пачынанняў. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. *Страсны тыдзень*: штодзённая паслядоўнасць святочных падзей. *Вялікі чацвер. Чысты панядзелак. Чысты аўторак. Серада* – “*драўляная страць*”. *Чысты чацвер* – першы дзень тварэння новага свету. Сімволіка солі ў традыцыйнай культуры славян. Страсная свечка – ахоўнік і

памочнік. “Перамадэліраванне” жытла і гаспадарчай прасторы. Рытуальнае прыгатаванне і асвячэнне велікоднай ежы.

Вялікдзень – Пасха. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Гарманічнае суладдзе дзвюх традыцый. Храналогія пасхальных падзей. Святочнае прывітанне – “хрыстосаванне”. Святы агонь велікоднай свечкі. Сімволіка яйка ў традыцыйнай культуры беларусаў. Сімволіка рытуальнага хлеба ў традыцыйнай культуры беларусаў. Дзіцячыя гульні, забавы, пацехі велікоднага дня. Феномен валачобніцтва на Беларусі. Сімволіка рытуальнага дзеяння “валачыць”, “валачыцца”. Валачобныя песні як каляндар сельскагаспадарчых клопатаў.

Памінанне продкаў на Першым велікодным тыдні. *Наўскі Вялікдзень* – старажытны дзень ушанавання памерлых. *Радаўніца.* Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Абумоўленасць часу святкавання. Паходжанне назвы свята. Абрады памінання памерлых.

“Ваджэнне стралы” – Ушэсце. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Час святкавання. Абрадавае кола персанажаў. Месца выканання абраду. “Бяду (стралу) у поле адвяду” – абрад захавання вёскі ад Пяруна. Лакальныя варыянты абраду “Пахаванне стралы”. Абрад “Хрэн”. Сімволіка “стралы” як рытуальнага атрыбута. Абрад “Вынас свечкі”. Аброчная свечка. Варажба або зварот да продкаў. Засцерагальная функцыя “маладога жыта”. Ваджэнне карагодаў – спецыфічная з’ява веснавога цыкла святаў беларускага народнага календара. Абрадавыя карагоды.

“Зялёныя святы – Тройца”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Паходжанне святаў *Тройца* і *Духаў дзень*. Уплыў гістарычных рэалій на час іх святкавання. Правіла вызначэння часу святкавання. Паходжанне назвы свят *Сёмуха*, *Пяцідзсятніца* і час правядзення. Земляробчае паходжанне свята. *Сямік* як сімвалічны пачатак траецкага-сёмушнага цыкла. Этнагеаграфічная лакалізацыя свята. *“Траецкія Дзяды”* – комплекс ушанавання продкаў. Палескі абрад “Куст”. Асноўныя складовыя абрадаў: *“Завівання\развіванне бярозак”* і *“Кумленне\раскумленне”*. Культ расліннасці – адна з асноўных складовых у светапоглядным базісе траецка-сёмушнага цыкла.

“Русальны тыдзень – Духаў дзень”. Паходжанне і шматвобразнасць русалкі. Асаблівасці знешняга выгляду русалак. Часавыя межы абрадавых зносін паміж русалкамі і людзьмі. Абрадавыя функцыі русалак. Абрад *“Провады русалкі”* – завяршальны этап *Зялёных святаў*: лакальныя варыянты, змест, семантыка і сімволіка. Абрад у кантэксце традыцыі вясковых абходаў. Неабходнасць гарманізацыі суладдзя паміж светам жывых і іншасветам на мяжы вясны і лета.

Тэма 4. Каляндарны сегмент беларускіх народных веснавых

*Гуканне вясны – Аўдоцця; Саракі - Саракасвятыя; Камаедзіца;
Дабравешчанне – Благавешчанне; Юр’е – Ярыла; Мікола Веснавы*

Каляндарны сегмент веснавых нерухомах святаў. Асноўныя святы гэтага цыкла, прыродазнаўчыя і гістарычныя абумоўленасці іх існавання.

“Гуканне вясны – Аўдоцця”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Абрады сустрэчы або “гукання” вясны. Час правядзення абраду. Сімвалічная назва першага свята вясны. Семантыка і сімволіка рытуальна-абрадавых дзеянняў. “Асвятчэнне” і рытуальнае ўключэнне сельскагаспадарчых прыладаў працы ў навалетні цыкл гаспадарання. Магічныя моўныя сродкі гукання вясны. Сімвалізацыя птушак у абрадах гукання вясны. Рэгіянальныя варыянты абраду “Гукання вясны”. “Чырачка”. Ахвяраванне рацэ. Сэнсава-тэматычная накіраванасць абрадавых песень.

“Саракі – Саракасвятыя”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Сімволіка сакральнага ліку сорок і міфапэтычныя кантэксты яго ўжывання. Паходжанне свята з пункту гледжання хрысціянскай культуры. Універсалія “сорок” у структуры народна-хрысціянскага календара. Сімволіка рытуальнага печыва. Жаваранак – вясун вясны. Суадносіны язычніцкай і хрысціянскай кампанентаў у святкаванні Саракоў. Саракі ў колазвароце жыцця і працы. Гушканні на арэлях як абавязковае абрадавае дзеянне падчас сустрэчы вясны.

“Камаедзіца” – свята ў гонар мядзведзя. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Вобраз мядзведзя ў вусна-паэтычнай спадчыне славян. Абрад ініцыяцыі (перанараджэння) ў кантэксце культу мядзведзя. Сакральна-магічныя ўзаемаадносіны чалавека і мядзведзя. Паходжанне назвы свята. Каша у абрадавай практыцы беларусаў. Сімволіка гароху ў міфапэтычнай спадчыне беларусаў. Аўсяны кісель – даніна старажытнай традыцыі памінаць продкаў. Абрад “Разбудзіць мядзведзя” – распачаць навалецце.

“Дабравешчанне – Благавешчанне”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Кола абрадавых рэгламентацый. Арнітаморфны код традыцыйнага часазлічэння, або Кола “птушынага” календара. Птушка – сімвал часу. Вобраз бусла ў вусна-паэтычнай спадчыне славян. Благавешчанне – свята ў гонар Прасвятой Багародзіцы. Гаспадарчыя і земляробчыя прадпісанні, перасцярогі і забароны. “Благавешчанскія” абярэгі. Рэгіянальныя асаблівасці выканання абраду “гуканне вясны”.

“Юр’е – Ярыла”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Язычніцкі бог Ярыла – папярэднік Юр’я. Жыццяпіс святога Георгія-Перамоганосца. Падмена язычніцкага боства хрысціянскім святым. Культ святога Георгія на славянскіх землях. Параўнальны аналіз функцыянальных абавязкаў. Чарадзеяства “юраўская” расы. *“Юраўшчына”*. Здольнасці пастуха і патрабаванні да яго. Юраўскі “карагод”. Абрады: *“Пакрыванне”*, *“Бабскія розбрыкі”*. Юр’я – ахоўнік каней. Юраўскае памінанне продкаў

“Мікола Веснавы”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Жыццяпіс святога Мікалая Цудатворца, архіепіскапа Мір Лікійскіх. Вобраз святога Міколы ў рэлігійнай свядомасці беларусаў. *“Мікольшчына”*.

Сельскагаспадарчыя функцыі святога Міколы. Мікольская братчына і аброчная свечка – сімвалы беларускай талакі.

**Тэма 5. Каляндарны сегмент беларускіх народных летніх свят:
Купалле – Іван Купала; Пятро і Павел; Ілля Грамавержац; Жніво:
Зажынкi, Жніво, Дажынкi; Спас: Мядовы, Яблычны, Спас на абрусах.**

Каляндарны сегмент летніх святаў. Асноўныя святы гэтага цыкла, прыродазнаўчыя і гістарычныя абумоўленасці іх існавання.

“Купалле – Іван Купала”. Структура і геаграфічная лакалізацыя рытуальна-абрадавага комплексу. Прымеркаванасць свята да дня летняга сонцастаяння. Семантыка назвы свята з пункту гледжання народнай і хрысціянскай традыцый. “Сёння Купалле, заўтра - Ян” – вызначэнне часу святкавання язычніцкага *Купалля* і хрысціянскага *Івана Купалы*. Жыццяпіс свята Іаана Прарока, Прадцечы, Хрысціцеля. Суіснаванне дзвюх традыцый. Агонь і вада як сродкі духоўнага ачышчэння, абумоўленасць спалучэння двух язычніцкіх культаў. Магічная энергія прыродных стыхій. Сімвалічная роля расліннасці. Легенда пра папараць-кветку. Вянок як важнейшы сакральны аtryбут народных абрадаў і надзейны абярэг. Роля моладзі перадшлюбнага ўзросту як пераемніцы традыцый. Купалінка і іншыя галоўныя вобразы рытуальнага дзеяння. Сімволіка купальскіх карагодаў.

“Пятро і Павел”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Жыццяпіс святых Пятра і Паўла. Увасабленне метэаралагічных назіранняў праз вобразы святых. Сістэма гаспадарчых забаронаў, перасцярог, прадпісанняў.

“Ілля Грамавержац”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Вобраз Перуна або Грамаўніка ў міфарытуальнай спадчыне славян. Біблейскае паданне пра прарока Ілію. Гарманічнае спалучэнне дзвюх традыцый у адным вобразе. Сістэма святочных забаронаў і перасцярог. Ачышчальная функцыя агню.

“Жніво: Зажынкi, Жніво, Дажынкi”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Вобраз багіні ўрадлівасці Мокаш. Абумоўленасць часу выканання абрадавых дзеянняў. Семантыка назваў асноўных складовых свята: Зажынкi – Жніво – Дажынкi. Сімвалізацыя “першага”, “пачатку” у традыцыйнай абрадавай дзейнасці. Першы жніўны вянок, першы сноп. Роля “апошняга” у традыцыйных абрадах славян. Абрады заканчэння жніва: завіванне барады, падзяка і ахвяра маці-зямлі. Сноп “дзед” і яго роля ў выкананні абрадаў сямейна-родавай накіраванасці на працягу года.

“Спас: Мядовы, Маккаваей, Яблычны, Спас на абрусах”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Абумоўленасць святкавання кожнага з трох Спасаў гістарычнымі падзеямі, звязанымі з жыццём Ісуса Хрыста (Збавіцеля). Вызначэнне дакладных дат святкавання. Гарманічнае суладдзе дзвюх традыцый – хрысціянскай і народна-ведыйскай: Першы Спас – Макавей, Мядовы; Другі Спас – Яблычны; Трэці Спас – Спас на абрусах. Семантыка рытуальнага дзеяння – асвятчэнне – як далучэнне да агульнага.

Абавязковая ахвяра храму. Традыцыйны дзень ушанавання памерлых дзяцей. Паданні пра боскія падарункі. Сімволіка яблыні (яблыка) як “мужчынскага” або радаводнага дрэва беларусаў.

***Тэма 6. Каляндарны сегмент беларускіх народных восеньскіх свят:
Багач – Раство Багародзіцы; Узвіжанне; Пакровы; Восеньскія
(Дзмітраўскія, Міхайлаўскія) Дзяды; Мікола Зімовы***

Каляндарны сегмент восеньскіх святаў. Асноўныя святы гэтага цыкла, прыродазнаўчыя і гістарычныя абумоўленасці іх існавання.

“Багач – Раство Багародзіцы”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Прымеркаванасць свята да дня восеньскага раўнадзенства. Аграрна-прадудцыравальны сэнс свята. Прынцып талочнасці ў адносінах паміж аднавяскоўцамі. “Багач” – лубка з жытам, ахвяраванага з кожнага падворка вёскі, абавязковы рытуальны атыбут. Абрад запальвання новага агню ў хатах. *Раство Багародзіцы*: паходжанне свята з пункту гледжання хрысціянскай культуры. Вобраз Божай заступніцы. Рабіна як надзейны абярэг на працягу года. Упрыгожванне храмаў і хат гронкамі рабіны.

“Узвіжанне”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Хтанічны свет. Легенды і павер’і пра вы-Рай. Першы этап замыкання зямлі на зімовы спачын. “Узвіжанне Крыжа Гасподня”. Сімволіка крыжа. Гістарычная абумоўленасць свята, яго часавая прымеркаванасць.

“Пакровы”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Другі этап замыкання зямлі. “Пакроў Прысвятой Багародзіцы” – паходжанне свята ў гісторыі хрысціянства. Сімволіка галаўных убораў жанчыны (амафор, вэлюм). Абумоўленасць пачатка восеньскіх вяселляў заканчэннем сельскагаспадарчых прац і забаронай працаваць на зямлі.

“Мікола Зімовы”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. Хрысціянскае паходжанне свята. Сувязь са святам – *Мікола Веснавы*. Абумоўленасць так званых падвоеных святаў у беларускім народным календары.

“Восеньскія (Дзмітраўскія, Міхайлаўскія) Дзяды”. Структура рытуальна-абрадавага комплексу. “Перш чым сабе – продкам”, або культ продкаў у традыцыйнай культуры беларусаў. Сістэма сацыякультурных рэгламетацый у дачыненні да ўшанавання памёршых. Бліны як сімвал сонца і даніна продкам – галоўная рытуальная страва. Сімволіка памінальнага стала. Бэлька як радаводнае дрэва сям’і. Памінальная вячэра. Запрашэнне продкаў “у госці”. Асновы этнапедагагікі: выхаваўчая роля дзён памінання продкаў.

Тэма 1. Адлюстраванне архаічных культураў і вераванняў у міфапаэтычнай спадчыне беларусаў: миф – казка – рытуал

Канцэпцыя жыцця і смерці ў міфапаэтычнай спадчыне беларусаў. Вераванні беларусаў пра душу, лёс, імя чалавека. Міфалагема смерці: эсхаталагічныя ўяўленні беларусаў. Паняцце “сямейна-родавая абрады”.

Паняцце «чалавечы век». Комплекс вераванняў і ўяўленняў, звязаных з днём нараджэння, часам вяселля, днём смерці. Антрапакасмічная цыклічнасць сацыялізацыі чалавека: сёмы, дванаццаты, дваццаць першы, трыццаць трэці, саракавы гады; юбілейныя дні нараджэння. Інстытуалізацыя сямейна-родавых аказіянальных абрадаў: сярэбранае, залатое, кароннае вяселле.

Миф і казка як адлюстраванне архаічных вытокаў сямейна-родавай абраднасці. Адлюстраванне абрадаў ініцыяцыі ў чарадзейных казках і траецкім святочна-абрадавым комплексе. Пахавальна-памінальныя матывы ў кантэксце рытуальна-абрадавых практык народнага календара.

Тэма 2. Структурна-функцыянальныя асновы фарміравання і актуалізацыі сямейна-родавых рытуальна-абрадавых комплексаў

Паняцце “сямейна-родавая абраднасць”: змест, комплекс рытуалаў, універсальныя модулі і рэгіянальныя адметнасці. Сістэма традыцыйных сямейна-родавых абрадаў беларусаў у іх гістарычнай дынаміцы. Семантыка і сімволіка міфарытуальных і сакральна-магічных дзеянняў, сістэма стэрэатыпаў паводзін, нарматыўна-прававое поле абрадавых практык: рэгламентацыі, абмежаванні, прадпісанні і забароны. Часавая суаднесенасць абрадаў сямейна-родавай накіраванасці з традыцыйным календаром беларускага народа.

Універсум “тры-дзевятага царства” (0 – 3 – 9 – 40 – 1 год) у працэсе фарміравання структуры рытуальна-абрадавых комплексаў сямейна-родавай накіраванасці. Разгортванне хранатопу беларускага традыцыйнага вяселля ў адпаведнасці з універсальным рытмам. Падпарадкаванасць храналагічнага развіцця радзінна-хрэсьбінных абрадаў рытму–універсуму. Сэнсава-семантычныя аспекты структурывання пахавальна-памінальных абрадаў у кантэксце універсальнага рытма. Праяўленасць універсальнага рытму ў структуры праваслаўна-народнага календара. Сімвалізацыя прасторава-часавога універсума ў беларускіх чарадзейных казках.

Тэма 3. Міфасемантыка, структура, функцыянальныя асаблівасці

п

Мифалагема смерці ў канцэпцыі зямнога існавання чалавека. Дзень смерці ў кантэксце традыцыйных уяўленняў беларусаў. Інфарамацыйнае поле народных прадказанняў аб смерці. Комплекс рытуальных дзеянняў, якія суправаджалі мерць чалавека. Рэгіянальныя традыцыі і рэгламентацыі,

л

ь

н

звязаныя з абмываннем і пераапрапананнем памёршага. Уяўленні аб “мёртвай” вадзе. Функцыі рытуальнага слова ў кантэксце абрадаў паслясмяротнага часу. Правілы паводзін членаў сям’і, сваякоў, суседзяў і знаёмых. Комплекс рытуальных дзеянняў у прасторы знаходжання памёршага. Міфасемантыка і сімвалізацыя шлях пахавальнай працэсіі. Рытуальныя дзеянні на могілках. Развітанне з памерлым: абрадавыя рэгламентацыі паводзін ў залежнасці ад ступені сваяцтва і сацыяльнага статусу ўдзельнікаў. Семантыка сакральнага табу: “Не лезь паперад бацькі ў пекла”. Вяртанне дахаты: абавязковасць зваротнага шляху. Рытуальнае мыццё рук перад парогам хаты. Комплекс традыцыйных уяўленняў, звязаных з паняццем “сямейна-родавы памінальны стол”: форма, патрабаванні да яго сервіроўкі, пасадкі ўдзельнікаў. Рытуальныя памінальныя стравы – куцця (сыта, канун). Нарматыўна-прававое поле і функцыі самага старэйшага на пахаванні і памінках. Традыцыі правядзення памінальных сталоў. Абрад “Будзіць памерлага”. Абрады “Траціны”, “Дзевяціны”, “Саракавіны”, “Угодкі”. Наведванне могілак. Традыцыйныя і хрысціянскія ўяўленні аб месцазнаходжанні душы пасля смерці. Семантыка сакральных формул: “Зямля яму пухам”; “Царства яму нябеснае”, “Вечны спачын”. Сістэма рэгламентацый традыцыйнай культуры ў адносінах да пахавання і трызнаў.

Тэма 4. Міфасемантыка, структура-функцыянальныя асаблівасці фарміравання рытуальна-абрадавага комплексу радзінна-хрэсьбіннага цыкла

Цяжарнасць жанчыны як сацыякультурны феномен. Нарматыўна-прававое поле стэрэатыпаў паводзін цяжарнай жанчыны. Комплекс маральна-этычных норм стаўлення грамадства да цяжарнай жанчыны. Сістэма абярэгаў цяжарнай жанчыны. Традыцыйныя ўяўленні аб магчымасці планавання полу будучага дзіцяці. Дзень нараджэння чалавека ў сістэме духоўных каштоўнасцей этнасу. Лёсавызначальныя (спрыяльныя і неспрыяльныя) фактары: астракасмічныя, прыродныя, працэдурныя, народна-медыцынскія, сацыякультурныя. Сакральна-статусныя аспекты сімвалізацыі першых дзён жыцця дзіцяці: першыя кармленне, спавіванне, адзенне. Сацыякультурны статус бабкі-павітухі. Фенаменалогія першага рытуальнага купання. Уяўленні аб “жывой” вадзе. Міфасемантычныя аспекты стаўлення да вады першага купання дзіцяці. “Мужчынскае” дрэва – райская (“адамава”) яблыня; “жаночае” дрэва – вішня, як сімвал прыгажосці. Абрад “Адведкі”. Структура-функцыянальныя аспекты абрадаў хрышчэння дзіцяці. Умовы датэрміновага (хатняга) хрышчэння немаўля. Каноны Царквы. Царкоўны абрад вацэркаўлення маці і нованароджанага. Сімволіка часавых маркёраў хрышчэння: дзень тыдня, фаза месяца, час пастоў, адносіны да супадзення дня хрышчэння са святамі народнага і царкоўнага календароў. Абрадавае адзенне дзіцяці падчас хрышчэння. Выбар хросных бацькоў: сацыяльны статус, рэгламентацыі, абмежаванні. Правіла традыцыйнай культуры адносна “першага” хрэсніка. Непасрэдныя абавязкі хросных бацькоў. Узаемаадносіны

хросных бацькоў і хрэсніка на працягу жыцця. Сямейна-родавае свята “Хрэсьбіны”. Рэгламентацыі паводзін родных і бабкі-павітухі ў дзень выканання абраду хрышчэння дзіцяці. “Бабіна каша”. Роля бабкі-павітухі ў грамадстве, яе ўшанаванне ў кантэксце каляндарных абрадаў.

Традыцыі славянскага імянарачэння. Старажытнаславянскія імёны. Імёны, запазычаныя разам з хрысціянскім календаром і традыцыяй ушанавання хрысціянскіх святых: “Месяцаслоў”, “Святцы”. Правілы выбару імя ў традыцыйнай культуры. Наследаванне імя бацькоў ў выключных сітуацыях (калі дзеці “не гадуоцца”). Статус імёнаў першых людзей свету. Апостальскія імёны. Падвоенае іменаванне. Уяўленні аб анёлу-ахоўніку і святых ахоўніках. Дзень нараджэння і дзень імянінаў. Асаблівасці выбару імёнаў блізнякам.

Абрадавыя падзеі, якія суправаджалі першы год жыцця чалавека (першы зуб, першы крок, першае слова). Абрад першага пострыгу дзіцяці. Стаўленне да дзіцячых рэчаў.

Першыя азы выхавання. Выкарыстанне вусна-паэтычнай спадчыны (калыханак, забаўлянак, казак) ў фізічным, разумовым, псіхічным і духоўным развіцці дзіцяці.

Тэма 5. Міфасемантычныя, структурна-функцыянальныя і сацыякультурныя аспекты фарміравання вясельнай абраднасці беларусаў

Адлюстраванне абрадаў ініцыяцыі ў беларускіх чарадзейных казках і веснавых абрадах традыцыйнага календара. Каляндарна-абрадавыя гульні моладзі перадшлюбнага ўзросту (“Жаніцьба Цярэшкі”, “Жаніцьба Бахіркі”).

Найбольш аптымальныя каляндарныя перыяды святкавання вяселля: “Вялікая вясельніца”, “Мясаедныя вяселлі”. Суаднесенасць выбару часу святкавання з асноўнымі святамі беларускага народнага і хрысціянскага календара: сістэмай пастоў, рухам Сонца, фазамі Месяца. Уяўленні аб неспрыяльным часе святкавання вяселляў: “Год удавы” – высакосны год, “майскія” вяселлі. Сацыякультурныя фактары, якія забаранялі правядзенне вяселля. Характарыстыка дзён тыдня ў дачыненні да выбару найбольш спрыяльнага часу правядзення вяселляў: традыцыі 19 – пачатку 20 стст. Сучасная традыцыя рэгістрацыі шлюбаў і вячання.

Сацыякультурныя і маральна-этычныя прадпісанні абраду “Сватаўство”. Спрыяльны – неспрыяльны час. Статусна-абрадавая роля і маральна-этычныя патрабаванні да сватаў, іх маркіраванне ручнікамі. Сімволіка іншых вясельных чыноў. Паэтапнае разгортванне абрадаў перадвясельнага перыяду: “Заручыны”, “Запоіны”, “Змовіны”, “Агледзіны” і інш. Шлюбны дагавор.

Статусна-функцыянальныя аспекты адзення жаніха і нявесты: забароны і прадпісанні, рэгіянальныя асаблівасці. Вянок і вэлюм нявесты як сімвал цнатлівасці. Выбар заручальных пярсцёнкаў. Адносіны традыцыйнай культуры да змены прозвішча нявесты.

Вясельныя чыны: маральна-этычныя патрабаванні да шафераў (друзак, маршалак або дружбантаў), іх артыстычныя і арганізацыйныя здольнасці.

Абумоўленасць абавязковай прысутнасці хросных бацькоў на вяселлі хрэсніка. Роля бацькоў нявесты і жаніха на вяселлі. Статус і ўмовы выбару пасажонных бацькоў, маральна-этычныя патрабаванні да іх.

Комплекс абрадавых падзей дня правядзення вяселля. Провады жаніха з бацькоўскай хаты, абярэгі-спадарожнікі, пасад на дзяжу, выкуп нявесты і провады маладых з хаты нявесты, сакральна-магічныя дзеянні бацькоў маладой. “Вясельная” дарога. Вячанне ў храме. Рэгістрацыя шлюбу ў загсе. Наведванне могілак або памятных мясцін. Сутнасць абрадавай рэгламентацыі “рухацца па сонцы”.

Міфасемантычныя аспекты сустрэчы маладых хлебам-соллю перад парогам хаты нявесты. Месца маладых за вясельным сталом. Вяселле ў хаце маладой. Сакральна-магічныя аспекты дзяльбы каравая. Сацыякультурны статус прыданага нявесты. Сустрэча маладых на парозе хаты жаніха. Вяселле ў хаце маладога. Паэтапнае маркіраванне прасторы хаты жаніха сакральнымі атрыбутамі нявесты. Дзяльба каравая: роля хросных бацькоў, сватоў і дружак у кантэксце выканання рытуалу, доля маладых. Рэгіянальныя асаблівасці правядзення вясельнага застолля.

Аналіз вясельных абрадавых дзеянняў у адпаведнасці з нарматыўна-прававой базай традыцыйнай культуры: прынцып “перш чым сабе, продкам”, працяг свайго роду, паляпшэнне дабрабыту. Значэнне сілавой лініі хаты “парог – чырвоны кут” у вясельным абрадзе.

Вясельны стол, прынцыповае вызначэнне яго формы і месца пасадкі маладых, асноўных вясельных чыноў (шафераў, дружак, сватоў), гасцей і бацькоў.

Рытуальнае ежа на вяселлі: “хлеб-соль”, каравай, каша, яешня.

Сімволіка і прызначэнне вясельнага каравая. Спрыяльны час для выпякання каравая. Маральна-этычныя патрабаванні да каравайніц. Роля хросных бацькоў у каравайным абрадзе. Рэгіянальныя асаблівасці ў выпяканні каравая: форма, варыянты аздаблення. Аднаярусная і трох’ярусная структура вясельнага каравая. Сімволіка вясельнага “дрэўца”. Этычна-прававое поле абрадаў дзяльбы вясельнага каравая.

Рэгламентацыі ў дачыненні да падарункаў гасцей падчас адорвання маладых. Вясельныя віншаванні як сакральна-магічны акт, скіраваны на праграмаванне шчаслівай долі маладых.

Абрад змены статусу нявесты. Пасад нявесты на падушку. Заклучны абрад вяселля – “Цыганы”. Абрад “Пярэзвы”. “Мядовы месяц”. Першы паслявясельны год. Усталяванне сваяцкіх узаемаадносін.

Раздел III. Структурна-функцыянальныя аспекты актуалізацыі рытуальна-абрадавых комплексаў

Раздзел III. Структурна-функцыянальныя аспекты актуалізацыі рытуальна-абрадавых комплексаў

Тэма 1. Сістэма бінарных апазіцый міфапаэтычнай мадэлі свету беларусаў. Бінарныя апазіцыі мужчынскае – жаночае, цотнае – няцотнае, правае – левае ў семантыцы і сімволіцы каляндарных і сямейна-родавых абрадаў

Ключавыя бінарныя апазіцыі міфапаэтычнай мадэлі свету беларусаў: Жыццё – Смерць, Дабро – Зло, Гармонія – Хаос, верх – ніз, правае – левае, усход – захад, поўнач – поўдзень, дзень – ноч, белае – чырвонае (чорнае), маё – чужое, мужчынскае – жаночае, цотнае – няцотнае, хата – могілкі ў каляндарнай і сямейна-родавай абраднасці беларусаў. Перакрыжаванне бінарных апазіцый, іх тэматычная запаралеленасць. Пазіцыяніраванне сакральнай прасторы храма, хаты і могілак, суаднясенне з імі мужчынскага і жаночага пачаткаў. Аксіялогія абрадавых рэгламентацый у сістэме прасторава-часавых каардынат (правае – дабро, анёл–ахоўнік; левае – зло, д’ябал, выпрабаванне).

Сакралізацыя апазіцыі “першае (пачатак) – заканчэння” ў абрадавай практыцы і працоўнай дзейнасці чалавека. Магія пачатку ў абрадах нараджэння і жыцця дзіцяці на працягу першага года. Этыкетна-абрадавая рэгламентацыя “Перш чым сабе – продкам”. Нарматыўны прынцып абрадавай камунікацыі: “Не лезь паперад бацькі ў пекла”. Сімволіка апазіцый “правае – левае”, “мужчынскае – жаночае” як спрыяльны і неспрыяльны фактары беларускай традыцыйнай культуры.

Тэма 2. Структурна-семантычныя аспекты абходаў двароў у міфарытуальных практыках беларусаў

Міфалагічныя вытокі каляндарных абходаў вёскі. Ахоўна-прадуцыравальная магія ў рытуальным адмыкання – замыканні вёскі. Колькасны і ўзроставы аспект выканання абходаў. Сэнсава-семантычныя аспекты каляндарных абходаў. Абходы вёскі ў структуры каляндарна-абрадавых практык беларусаў.

Абходы калядоўшчыкаў на другі дзень Калядаў (“Шчадраванне”, “Засеўкі”). Абходы вёскі на Грамніцы як пачатковы этап гукання вясны. Масленічныя абходы: узаеманаведванне маладажонамі сваіх бацькоў. Сацыянарматыўная функцыя абходаў двароў жанчынамі дзетароднага ўзросту. Публічная стымуляцыя моладзі да захавання і працягу свайго роду: абрады “Калодка”, “Трэсці падушкі. Ушанаванне павівальных бабак моладзю перашлюбнага ўзросту.

Феномен валачобніцтва на Беларусі: традыцыя абходу двароў старцамі. Валачобныя песні – адлюстраванне міфалагічнага пантэону багоў і хрысціянскіх святых, адказных за пэртапае патраніраванне цыкла земляробчых работ.

Абходы вёскі ў кантэксце абрадаў “Ваджэнне і пахавання “Стралы”. Перасцярога населенага пункта ад навальніцы. Міфапаэтычныя асновы абрадаў “Хаджэння ў жыта”. Траецкія абходы беларусаў.

Тэма 3. Рэчыўны сімвалізм ў цыкле каляндарных і сямейна-родавых святкаванняў

Рэчыўны сімвалізм беларускага традыцыйнага календара: антрапа-, арніта- і фітаморфныя сімвалы (лялька/пудзіла, “птушка”, “жывёла”, “дрэўца”). Каляндарныя сімвалы як адлюстраванне міфапаэтычнай семантыкі каляндарнага часу.: каляндныя сімвалы (Віфлеемская зорка, “каза”, “мядзведзь”, “конь”, “бусел”);

грамнічныя сімвалы (грамнічная свечка, пасмачка вычасанага ільну); масленічныя сімвалы (масла, клінковы сыр, пудзіла зімы, бліны, вогнішча); сімвалы гукання вясны (упрыгожанае рознакаляровымі стужкамі дрэўца, печыва ў выглядзе птушак, сорак хлебных галушак як сімвал сарака замаразкаў); Троіцка-купальскія сімвалы (“май” – аер, галінкі клёна, бярозы, траецкія венікі для абмятання магіл, “русалка”, купальскія вянкi, купальскае дрэўца, святаянскія травы, купальскае вогнішча); жніўныя сімвалы (зажынкавы і дажынкавы снапы, яйка); восеньскія сімвалы (багач – лубка з зернем розных сельскагаспадарчых культур) і інш.

Перадсвяточная падрыхтоўка, дэманстрацыя і рытуальныя дзеянні з рытуальным сімвалам. Стварэнне і знішчэнне каляндарнага сімвала як адлюстраванне галоўнай рысы каляндарнага памежжа – мяжа паміж старым і новым годам. Галочны характар вырабу рэчыўнага сімвала. Аперацыянальныя кантэксты рэчыўнага сімвала: суправаджаючыя яго жэсты, дзеянні, вярбальныя тэксты, склад удзельнікаў. Кантэксты спалучэння і ўзаемаадносiны з іншымі сімваламі.

Рэчыўны сімвал – вобраз “састарэлага” свету. Варыянты знішчэння рэчыўнага сімвала: “выгнанне”, “проводаы”, “пахаванне”, спальванне, патапленне, выкідванне, закопванне, разрываанне як канстатацыя нараджэння новага свету. Рэчыўны сімвал – вобраз стварэння новага свету: яго знішчэнне як ахвярапрынашэнне і дзяльба паміж усімі членамі супольнасці.

Рэчыўныя сімвалы сямейна-родавай абраднасці (вянок, намітка, свечкі, пояс-спавівач, крыж, ручнік, каравай, куцця, “бабіна каша” і інш.). Час захавання. Магчымасць/немагчымасць знішчэння.

Тэма 4. Сімволіка колераў ў абрадавай практыцы беларусаў. Ручнік, пояс у кантэксце традыцыйных абрадаў беларусаў

Сімволіка белага і чырвонага колеру ў традыцыйнай культуры славян. Сімволіка белага колеру як увасабленне смерці, галоўнага атрыбута пераходных рытуалаў, знак адсутнасці прыкмет родавай прыналежнасці. Абрадавыя кантэксты сімвалізацыі белага колеру. “Белы тыдзень” як час перакадзіроўкі і перапраграмавання жыцця напярэдадні Новага года – Вялікадня. Сімволіка чырвонага колеру як увасабленне нараджэння і перанараджэння. Пояс і ручнік як асноўныя сімвалы пахавальна-памінальных абрадаў. Полісемантызм чырвонага пояса-абярэга: функцыянальныя аспекты выкарыстання ў кантэксце спавівання дзіцяці, упрыгажэння вясельнага караваі і вясельнага пезда. Сімволіка арнаментальных кампазіцый на святочным адзенні жанчыны.

Роля і месца ручніка ў традыцыйнай культуры. Вясельныя ручнікі: кантэксты выкарыстання (падчас провадаў, вячання, сустрэчы маладых), вар’іраванне колькасці, спосабы павязвання падчас маркіраванне адпаведных вясельных чыноў. Неабходнасць пажыццёвага захавання абрадавых ручнікоў.

Тэма 5. Функцыі рытуальнага слова ў традыцыйных абрадах беларусаў. Рытуальны танец: семантыка, формы, функцыі, персанажны код

Формы ўвасаблення рытуальнага слова ў каляндарна-абрадавай і сямейна-родавай творчасці беларусаў: песні-гімны; велічальныя песні; пажаданні, гуканні; заклінанні; галашэнні; праклёны; дражнілкі; лічылкі; замовы; малітвы.

Абрадавае слова, або рытуальная мова – адна з найважнейшых складовых абрадава-магічнай практыкі этнасу. Рытуальнае слова як форма рэцытацыі касмаганічнага міфа. Калядныя і велікодныя песні-гімны, рытуальныя дыялогі – сакральны дыялог чалавека з пантэонам нябесных багоў. Семантыка і функцыянальнае прызначэнне рытуальнага слова. Слова як кампанент актуалізацыі працэсу светабудовы, падтрымання касмічнага парадку (велічальныя песні, зычэнні, заклінанні, малітвы, замовы). Слова ў кантэксце працэсу фарміравання новай сацыяльнай рэальнасці: вясельныя пажаданні маладым. Рытуальнае слова ў кантэксце вітальных абрадаў беларусаў. Дэструктыўная функцыя слова: праклёны, адсушкі. Слова ў кантэксце абрадаў хаатызацыі сацыяльнай гармоніі: галашэнні. Сакральнае слова ў казачным эпасе беларусаў як адлюстраванне ўзаемаадносін паміж светам жывых і светам памерлых.

Народны танец – калектыўнае рытуальна-магічнае дзеянне. Танец у кантэксце вяселля – упадабленне чалавека піруючым багам, якія тварылі свет. Народныя танцы і карагоды як найважнейшая экспрэсіўная складовая рытуальна-абрадавых комплексаў. Найбольш распаўсюджаныя формы рытуальных танцаў. Рытуальныя танцы ў кантэксце каляндарных гулянняў (калядных, гукання вясны, Ўшэсця, траецкіх, Купалля): зварот да нябёсаў, заклінанне дажджу, садзейнічанне ўрадлівасці зямлі. Танец як сімвалічнае абуджэнне зямлі і праекцыя апладнення глебы. Эратычная функцыя рытуальных танцаў веснавога перыяду. Спецыфіка народных танцаў як ўвасаблення этнічнага менталітэту, сацыяльнага статусу, характару ўзаемаадносін паміж мужчынамі і жанчынамі. Астракасмічныя матывы ў сімваліцы беларускіх карагодаў. Музычныя інструменты, якія суправаджалі выкананне народных танцаў.

Побытавыя танцы беларусаў (“На рэчаньку”, “Кракавяк”, “Полька”, “Падыспань”, “Кадрыля”, “Лявоніха”, “Барыня”, “Вальс”). Рэгіянальныя адметнасці народных танцаў, іх прадвызначэнне сацыяльным статусам выканаўцаў, канфесіянальнай прыналежнасцю.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін			Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
	лекцыі	практычныя заняткі	Семінарскія заняткі		
Уводзіны. Міфапаэтычная карціна свету ў сістэме традыцыйных уяўленняў беларусаў	2				
Раздзел I. Беларускі традыцыйны каляндар: прынып структурыравання, семантыка і сімволіка рытуальна-абрадавых комплексаў, тэндэнцыі развіцця					
Тэма 1. Структура традыцыйнага календара беларусаў. Тэорыя каляндарных сегментаў. Універсальная структура рытуальна-абрадавага комплексу	2			2	
Тэма 2. Каляндарны сегмент беларускіх народных зімовых свят: <i>Каляды (Першая куцця – Раство Хрыстова, Другая куцця – Васільеў вечар, Трэцяя куцця – Вадохрышчча); Грамніцы – Стрэчанне</i>	4	2		2	абарона рэфератаў
Тэма 3. Каляндарны сегмент беларускіх народных веснавых рухомых свят: <i>Масленіца – Мясануст; Вербніца; Чысты чацвер; Вялікдзень – Пасха; Радаўніца; “Ваджэнне стралы” – Ушэсце; Зялёныя святкі – Тройца; Русальны тыдзень – Духаў дзень</i>	6	2		1	абарона рэфератаў
Тэма 4. Каляндарны сегмент беларускіх народных веснавых нерухомых свят: <i>Гуканне вясны – Аўдоцця; Саракі – Саракасвятыя; Камаедзіца; Дабравешчанне – Благавешчанне; Юр’е – Ярыла; Мікола Веснавы</i>	4	2		1	абарона рэфератаў

Тэма 5. Каляндарны сегмент беларускіх народных летніх свят: <i>Купалле – Іван Купала; Пятро і Павел; Ілля Грамавержац; Жніво: Зажынкi, Жніво, Дажынкi; Спас: Мядовы, Яблычны, Спас на абрусах</i>	4	2			1	абарона рэфератаў
Тэма 6. Каляндарны сегмент беларускіх народных восеньскіх свят: <i>Багач – Раство Багародзіцы; Узвіжанне; Пакровы; Восеньскія (Дзмітраўскія, Міхайлаўскія) Дзяды; Мікола Зімовы</i>	2	2			1	абарона рэфератаў
Раздзел II. Сямейна-родавыя абрады беларусаў						
Тэма 1. Адлюстраванне архаічных культаў і вераванняў ў міфапаэтычнай спадчыне беларусаў: міф – казка – рытуал	2					
Тэма 2. Структурна-функцыянальныя асновы фарміравання і актуалізацыі сямейна-родавых рытуальна-абрадавых комплексаў	2		2	2		
Тэма 3. Міфасемантыка, структура, функцыянальныя асаблівасці пахавальна-памінальнага комплекса беларусаў	2		2			
Тэма 4. Структура і характэрныя рысы радзіннай абраднасці беларусаў. Асноўныя рытуальныя дзеянні, выбар імя нованароджанаму, яго хросных бацькоў	4		2			
Тэма 5. Структура і характэрныя рысы вясельнай абраднасці беларусаў. Асноўныя рытуальныя дзеянні, патрабаванні, забароны, рэгламентацыі	4	4	2			
Раздзел III. Структурна-функцыянальныя аспекты актуалізацыі рытуальна-абрадавых комплексаў						
Тэма 1. Сістэма бінарных апазіцый міфапаэтычнай мадэлі свету беларусаў. Бінарныя апазіцыі <i>мужчынскае – жаночае, цотнае – няцотнае, правае – левае</i> ў семантыцы і сімволіцы каляндарных і сямейна-родавых абрадаў	2				2	абарона рэфератаў
Тэма 2. Сакральныя функцыі рытуальнага дзеяння: структурна-семантычныя аспекты абходаў двароў у міфарытуальных практыках беларусаў	2				2	абарона рэфератаў

Тэма 3. Рэчыўны сімвалізм ў цыкле каляндарных і сямейна-родавых святкаванняў	2				2	абарона рэфератаў
Тэма 4. Полісемантызм сімвалікі колераў ў абрадавай практыцы беларусаў. Атрыбутыўны код (ручнік, пояс) у міфасемантыцы традыцыйных абрадаў	2				2	абарона рэфератаў
Тэма 5. Функцыі рытуальнага слова ў традыцыйных абрадах беларусаў. Рытуальны танец: семантыка, формы, функцыі, персанажны код.	2				2	абарона рэфератаў
Усяго...	40	10	8	4	16	

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

Котович, О. В. Сакральны мир традыцыі. 99 уроков народнай культуры / О. Котович, Я. Крук. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2018. – 578 с.

Дадатковая

Агапкина, Т. А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл / Т. А. Агапкина. – М. : Индрик, 2002. – 816 с.

Байбурин, А. К. Ритуал в традиционной культуре / А. К. Байбурин. – СПб. : Наука, 1993. – 240 с.

Беларускі фальклор: хрэстаматыя / склад. К.П. Кабашнікаў [і інш.]. – Мінск: Вышэйшая школа, 1985. – 749 с.

Беларусы : у 12 т. / НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука. – Т. 5 : Сям'я / В.К. Бандарчык [і інш.]. – 2001. – 375 с.

Беларусы : у 12 т. / НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука. – Т. 6 : Грамадскія традыцыі / В. Ф. Бацяеў [і інш.]. – 2002. – 606 с.

Беларуская міфалогія : энцыкл. слоўнік / рэдкал.: С. Санько (гал. рэд.) [і інш.] ; склад. І. Клімковіч. – 2-е выд., дап. – Мінск : Беларусь, 2006. – 599 с.

Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. / рэдкал.: Г.П.Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелЭН, 2005–2006.

Беларусы: Т. 7: Вусная паэтычная творчасць / НАНБ; Г. А. Барташэвіч, [і інш.]; рэдкал.: В.М. Бялявіна[і інш.]. – 2004. – 586 с.

Беларускі народны каляндар / аўт.-уклад. А. Ю. Лозка. – Мінск : Польша, 1992. – 205 с.

Валодзіна, Т.В. Семантыка рэчаў ў духоўнай спадчыне беларусаў / Т.В. Валодзіна. – Мінск, 1999. – 160 с.

Вуглік, І. Р. Міфалогія беларусаў : навуч.-метадыч. дапаможнік / І. Р. Вуглік. – Мінск : Сучасныя веды, 2005. – 151 с.

Верещагіна, А.В. Хрысціянскія празднікі, абряды і таинства в Беларусі в прошлом и настоящем : [авт. прадисл. А. В. Гурко] / А. В. Верещагіна. – Мінск : Беларуская навука, 2018. – 349.

Гульні, забавы, ігрышчы / рэдкал.: А.С.Фядосік [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 1996. – 534 с.

Гуд, П. А. Ад Каляд да Пакроваў / П. А. Гуд ; рэд.-склад. Л. І. Жук. – Мінск : Красіка-Прынт, 2000. – 223 с. – (Беларусь святочная).

Гуд, П. А. Беларускі купальскі комплекс і семантыка абрадавых дзей / П. А. Гуд. – Мінск : Тэхнапрынт, 1999. – 221 с.

Гуд, П. А. Беларускі кірмаш / П. А. Гуд, Н. І. Гуд. – Мінск : Полымя, 1996. – 268 с.

Жыцця адвечны лад. Беларускія народныя прыкметы і павер'і / уклад., прадм. і пер. У. Васілевіча. – Мінск : Мастац. літ., 1998. – Кн. 2. – 607 с.

Земляробчы каляндар: абрады і звычаі / Акад. навук БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; [рэд. кал.: В. К. Бандарчык, К. П. Кабашнікаў, А. С. Фядосік (гал. рэд.)]; уклад., класіфікацыя, сіст. матэрыялаў і камент. А. І. Гурскага; уступ. арт. А. І. Гурскага, А. С. Ліса]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 405 с.

Зямля стаіць пасярод свету... / уклад., прадм., пераклад, бібл. У. Васілевіча. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 591 с. – (Беларускія народныя прыкметы і павер'і; кн. 1.)

Зямная дарога ў вырай/ уклад., прадм., пер. У. Васілевіча. – Мінск : Маст. літ., 1999. – 654 с. – (Беларускія народныя прыкметы і павер'і; кн. 3.)

Казакова, І.В. Беларускі фальклор: вучэб. дапам. / І.В. Казакова. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2007. – 309 с.

Калачова, І. І. Народныя традыцыі і звычаі выхавання: этнапедагагічная спадчына этнасаў Беларусі / І.І.Калачова. – Мінск: Беларусь, 1999. – 179 с.

Каляндарна-абрадавая паэзія / А. С. Ліс, А. І. Гурскі, В. М. Шарая, У. М. Сівіцкі; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы; навук. рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Беларус. навука, 2001. – 515 с.

Катовіч, А. Веснавыя святы : навук.-папуляр. выд. : у 2 кн. / А. Катовіч, Я. Крук. – Мінск : Мастац. літ., 2005. – Кн. 1. – 359 с.

Катовіч, А. Веснавыя святы : навук.-папуляр. выд. : у 2 кн. / А. Катовіч, Я. Крук. – Мінск : Мастац. літ., 2005. – Кн. 2. – 413 с.

Катовіч, А. Зімовыя святы : навук.-папуляр. выд. / А. Катовіч, Я. Крук. – Мінск : Мастац. літ., 2004. – 119 с.

Катовіч, А. Летнія святы : навук. выд. : у 2 кн. / А. Катовіч, Я. Крук. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2009. – Кн. 1. – 368 с.

Катовіч, А. В. Мікольская “Свяча” – феномен абрадавай практыкі беларусаў (в. Чарапы Шклоўскага раёна Магілёўскай вобласці) / Аксана Катовіч, Янка Крук. – Мінск : Інбелкульт, 2013. – 93 с.

Коваль, У. І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі / У.І. Коваль. – Гомель, 1995. – 180 с.

Котович, О. В. Белорусская свадьба в пространстве традиционной культуры / О. Котович, Я. Крук. – Минск : Адукацыя і выхаванне, 2012. – 848 с.

Крук, І. І. Следам за сонцам: Бел.нар.каляндар: Дапаможнік для педагогаў дзіцячых дашк. устаноў / І.І. Крук. – Мінск : Ураджай, 1998. – 216 с.

Крук, Я. Сімволіка беларускай народнай культуры : навук. выд. / Я. Крук. – Мінск : Беларусь, 2011. – 430 с.

Кухаронак, Т.І. Радзінныя звычаі і абрады беларусаў: канец XIX - XX стст. / Т.І. Кухаронак. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 126 с.

Лобач, У.А. Этнаграфія Беларусі: Вучэбна-метадычны комплекс / У.А. Лобач. – Наваполацк: ПДУ, 2006. – 328 с.

Лозка, А. Беларуская батлейка. Каляндарныя і абрадавыя гульні / А.Лозка. – Мінск: Тэхналогія, 1997. – 183 с.

Легенды і паданні / [склад.: М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі ; рэдкал.: В. К. Бандарчык і інш.; рэд. тома А. С. Фядосік ; уступ. арт. М. Я. Грынבלата]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 544 с.

Міфалогія беларусаў : энцыкл. слоўн. / склад.: І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук. рэд. : Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск : Беларусь, 2011. – 607 с.

Народны тэатр / уклад. М.А. Каладзінскі. – Мінск: Беларус. навука, 2004. – 554с.

Ненадавец, А. М. За смугою міфа / А. М. Ненадавец. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – 254 с.

Ненадавец, А. М. Міфалогія роднага краю / А. М. Ненадавец. – Мінск : Беларусь, 2018. – 399 с.

Ненадавец, А. М. Нарысы беларускай міфалогіі / А. М.Ненадавец. – Мінск: Беларус. навука, 2013. – 535 с.

Ненадавец, А. М. Сілаю слова. Чорная і белая магія / А.М. Ненадавец. – Мінск : Беларусь, 2002. – 350 с.

Новак, В. С. Міфалогія беларусаў / В. С. Новак. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2005. – 252 с.

Народная культура Беларусі: энцыкл. даведнік / рэд. В.С. Цітоў. – Мінск : БелЭН, 2002. – 431 с.

Сержпутоўскі, А. К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 302 с.

Сысоў У.М. З крыніц спрадвечных / У.М. Сысоў. – Мінск : Вышэйш. шк. 1997. – 216 с.

Сысоў У.М. Беларуская пахавальная абраднасць: структура абраду, галашэнні, функцыі слова і дзеяння. – Мінск, 1995. –182 с.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / Т. Б. Варфаламеева, В. І. Басько, М. А. Козенка [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2001–2010. – Т. 1 : Магілёўскае Падняпроўе, 2001. – 797 с.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / Т. Б. Варфаламеева, А. М. Боганева, М. А. Козенка [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2001 – 2010. – Т. 2 : Віцебскае Падзвінне, 2004. – 910 с.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / аўт. ідэі Т.Б. Варфаламеева; агул. рэд. Т. Б. Варфаламеева. – Т. 3: Гродзенскае Панямонне. У 2 кн. Кн. 1 / В. І. Басько [і інш.]. – Мінск : Выш. шк., 2006. – 608 с.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / аўт. ідэі Т.Б. Варфаламеева; агул. рэд. Т. Б. Варфаламеева. – Т. 3: Гродзенскае Панямонне. У 2 кн. Кн. 2 / А. М. Боганева [і інш.]. – Мінск : Выш. шк., 2006. – 736 с.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / аўт. ідэі Т.Б. Варфаламеева; агул. рэд. Т. Б. Варфаламеева. – Т. 4: Брэсцкае Палессе. У 2 кн. Кн. 2 / А. М. Боганева [і інш.]. – Мінск: Выш. шк., 2009. – 863 с.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / аўт. ідэі Т.Б. Варфаламеева; агул. рэд. Т. Б. Варфаламеева. – Т. 5: Цэнтральная Беларусь. У 2 кн. Кн. 1 / В. И. Басько [і інш.]. – Мінск: Выш. шк., 2010. – 847 с.

Шамак, А. А. Міфалогія Старажытнай Беларусі / А. А. Шамак, – Мінск : Сэр-Віт, 2004. – 240 с.

Шамякіна, Т. І. Міфалогія Беларусі: нарысы: вучэб. дапаможнік / Т. І. Шамякіна. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 399 с.

Шамякіна, Т. І. Славянская міфалогія : курс лекцый / Т.І. Шамякіна. – Мінск : РІВШ, 2005. – 155 с.

Шапарова, Н. С. Краткая энциклопедия славянской мифологии: ок. 1000 ст. / Н. С. Шапарова. – М. : АСТ и др., 2001. – 623 с.

Шарая, О.Н. Ценностно-нормативная природа почитания предков / О.Н. Шарая. – Минск : Технология, 2002. – 249 с.

Цітоў, А. К. Гарадская геральдыка Беларусі / А. К. Цітоў. – Мінск : Польша, 1989. – 207 с.

**Арганізацыя самастойнай работы
па вучэбнай дысцыпліне «Традыцыйная святочная культура»**

Напісанне творчай работы (рэферата) па вучэбнай дысцыпліне «Традыцыйная святочная культура» спрыяе выкарыстанню атрыманых ведаў у практычнай дзейнасці. У творчай рабоце неабходна выкарыстоўваць дакладныя веды аб традыцыях святкаванняў беларусаў, уменне карыстацца пернакрыніцамі, структурыраваць матэрыял. Абарона творчай работы (рэферата) павінна ўключаць фота-, відэаматэрыялы, тэатралізацыю, акцёрскую манеру выкладання.